

Trebinje i ostala Hercegovina za vrijeme t.z. drugog morejskog rata

V

Od samog početka rata Dubrovčani su imali svuda oko grada svoje ljude, koji su javljali vladi sve, što su doznali. U ranijem mom izlaganju upoznali smo se sa uhadama iz Mrcina, iz Stravče, iz Vitaljine, sa izvještajima iz Župe, sa Brgata, iz Omble, iz Slanog; Dubrovčani su dobivali informacije od fratara, seljaka, kaznaca, hajduka, turskih komandanata itd. Od kakve su važnosti izvještaji plaćenih uhoda i tih neplaćenih obavještajaca nama danas, poslije gornjih mojih izlaganja, vjerovatno ne treba podvlačiti.

Međutim, dubrovačka vlada je dobivala u ruke i pisma dubrovačkih trgovaca, koja su oni dobivali od svojih poslovnih drugova sa ratnog područja i na taj način dopunjavala svoja obavještenja i doznavala mnogo štošta o prilikama. Još u toku ljeta 1717. (55., serija 185/1), kad je Vule Novković išao prema Stocu i Mostaru, iz Sarajeva se javlja Rajo Drašković svome prijatelju Milutinu Tiševiću u Dubrovnik i upozorava ga na zlato, koje treba da mu stigne iz Mletaka, pa ga moli, »ako bude došlo te ne bude kakve perikule na Trebinju, pošalji mi po komu ti znaš na Trebinje u Iva (Pržovića — HH). Ne će li se zgodit ko uzdan.« Ali toga spokojnog tona nema više iste godine u novembru, jer Hadži Petar Simović, trgovac iz Sarajeva piše Petru Svaroviću u Dubrovnik: »Ako bog da te zdravo arivate, pazite se kako će se izaći, vidite šta se čini putem.« A Jovan Arnautović svome sinu Damjanu u Dubrovnik: »Iza boga, ljudi, pazite kako idete, nemojte se igrati glavom!« A negdje pred sam mir, u julu 1718. (139., 186/2b., 3351.) neko, bez datuma i bez oznake, ko je to, piše iz Sarajeva: »Došlo mi je vrijeme, da molim boga da nas digne s ovega svijeta, a malo mi i i valja do smrti, zašto smo tužni skupili kahara dosta . . . Sjedim sam u dućanu i magazuu po sahat i mislim poradi zašto smo ovako mi dvojica braće nesretni i najgori. Ali ti kletve od starijih na našem rodu ta se na nami tužnjem sada ispunja.«

Ti događaji, koji se tako slikovito provlače kroz ove retke, zapljuskivali su dubrovačke granice na različite načine: provaljivanjem na dubrovački teritorij, prodavanjem životinja i ljudi,¹⁰ a i velikim brojem sirotinje, koja je navalila na relativno siguran dubrovački teritorij. Na primjer, starješina sela Plat došao je u aprilu mjesecu 1717. župskom knezu s obavještenjem, da su »cijele porodice hercegovačkih seljaka, koje su pobjegle sa Slivnice i s Glavske od turskih zuluma, u kućama sela Plata zbog spasa i stanovanja . . . a da u Postranju, kako su mi rekli, piše dalje župski knez, gotovo nema kuće, u kojoj se ne mogu naći čitave porodice iz gore navedenih sela« (84., 27. IV 1717., serija 185/2., 3350.).

U tim teškim prilikama razvio se jedan podmukli rat između Osmanage Resulbegovića i Dubrovčana zbog takozvane skele.¹¹ Takse i carine, koje je Resulbegović uzimao na robu dubrovačku bile su pokrupne, ali mletačka osvajačka su presjeka tu malu zlatnu rijeku, a ratne prilike su zahtijevale mnogo novaca i Resulbegoviću je bilo krivo na Dubrovčane, što ga nijesu poduprli u njegovim naporima, da se otvori nova skela malo desnije od stare skele na Carini, u graničnim selima Stravči ili u Dubi, u Konavlima. Dubrovčani opet nijesu htjeli sukoba sa Mlečanima, koji su, zauzimanjem Carine, opkolili cijelu dubrovačku teritoriju i tako postali opasni, jaki i blizu protivnici.

Taj rat je dugo tinjao i još više komplicirao dubrovačke prilike, koje su i onako bile teške: u zaledu rat, na moru rat, a valja živjeti i trgovati.

Resulbegović smeta na stotinu načina: ometa kurire, zaustavio je svu robu, koja je prispjela u Trebinje, ma da bi je Mlečani pustili preko Carine, ali on to baš neće, traži velike prolazne takse itd. U već pomenutom izvještaju, Martin Grgurević je javio Dubrovčanima, da je vidio Osmanbega u Mostaru, jer mu je »paša bosanski iz Travnika poslao dva ulaka«, da dođe »zajedno s njima put Bosne i ja sam se — kaže Grgurević — zgodio u Mostaru kad je paso. Dođe ondi u srijedu ter vadi nekakve arse,¹² ma ja ne znam ošta, nego sam tako čuo od Turaka, a u četvrtak pođe put Bosne i Mo-

stara. I čuo sam od jednog Turčina u Mostaru . . . da je bio Osmanbeg piso za stvorit ovu skelu paši bosanskome i da je paša reko: »Ne brini se ti, ja se tezijem mislim. Ja, ću isti je sam stvorit, a drugoga neće davat da je otvara.« Pa ipak, kad je mjesec dana iza toga u Travnik došao dubrovački kurir Pavo Jagić (20., 8. II 1717., serija 185/2., 3350.) odmah ga je pašin čehaja (zamjenik) dočekao riječima: »Kako je zauzet meteriz na Carini?« Jagić je odgovorio: »Hodile su demije (lade) uz more i niz more, i kad su to moji begovi vidjeli, ne znajući što može biti, poslali su haber Paicu na Carinu . . . i na noć po pet po šest puta slali su avizavat ga kako bi što činili da se čuvaju i brane.« Čehaja je na to kazao: »A nama su kazali drugako od strane od Hercegovine, da su dali vaša gospoda olovo i prah dušmaninu i da im sada davaju klak i majstore da grade kulu na carevu bogazu.« Zatim Jagić dalje priča: »Tu se desio jedan čauš, koji je ovdje dohodio na Ploče i koji pozna također Lučića (dubrovačkog službenog prevodioca, »terdžumana« — HH), koji, kad sam ja odgovorio čehaji da nikad tako nešto ni dasmo mi dali ni da im imamo od kuda to davati, reče: »Ovo nijesu neprijatelji, nego prijatelji slavnoga carstva, a mi znamo ko je ovo učinio. Ovo su Paic i Osmanbeg učinili.« Dalje u Jagićevu izvještaju piše: »Kad sam išao prema Travniku, sreo me Osman beg malo dalje od Trebinja, zaustavio me i htio je da zna, ko sam i kamo idem.« Kad je saznao, da je Jagić Republičin kurir i »da nosim pismo paši bosanskome, zatražio je da mu ga pokažem. Ja sam mu ga pokazao onako zatvorena, ali on je rekao, da mu ga odriješim, a ja sam odgovorio: »Ma kako ću ga sultanu odrešivati? Evo bi buiuruntiju što mi je dizdar od Trebinja¹³ učinio, te će se vidjet.« Ali on mi zapovijedi: »Odriješi!« I u to je uzeo spomenutu buiuruntiju i počeo drijetišti pašino pismo, ali pročitavši buiuruntiju reče mi: »Idite!« . . . Isto tako na povratku »Osman beg me je zaustavio u gradu Trebinju i htio je da mu pokažem sva pisma prijeteći mi: »Svuć gola i metnut u zindan.«

Dva mjeseca iza toga, dubrovačku vladu je obavijestio (64., 10. IV 1717., serija 185/2., 3350.) Rugiero Dragi o onome, što mu je pričao Lazo Prtilo, sarajevski trgovac, koji je Osmanbegu donio pismo od paše, da »otvori ovu skalu odmah i da je u tom pogledu dao svoju buiuruntiju, ali da Osmanbeg neće to da prizna i da je napisao jedan ars paši, kako su mu dobjegla dva venecijanska hajduka i da su rekli, ako Turci priznaju ovu skalu (preko Carine — HH), hajduci će ostati još neko vrijeme na tom mjestu, a ako ne otvore, valjaće da se (Dubrovčani — HH) mole Turcima. On je paši osim toga napisao jedan ars, ako paša hoće da se otvori ova skala, da pošalje drugog čovjeka, jer bi on onda otišao odatle. I da je poslao gore imenovanog Laza Prtila ulemi u Mostar, ako oni hoće pustiti za dva tri puta da prođu karavane, pustiće ih i on, ali samo za dva tri puta.« I onda je Dragi Rugiero pokazao jedno pismo iz Sarajeva od 30. marta od Savina Đurovića, u kojem stoji i ovo: »A za moj ti put ne umjem pisati giusto kada ću, zašto dođe glas da je došla u Trebinje buiuruntija od paše da se skala otvori na Dubrovnik, zato ću pričekati dok vidim, šta će biti . . .«

Međutim ova Đurovićeva predviđanja nijesu se obistinila i to najbolje pokazuje slučaj Matije Boškovića, uglednog trgovca, kome je vlada povjeravala i krupnije misije u Carigradu. On je imao neku robu, koju je zaplijenio Osmanbeg u Trebinju, pa mu je u Dubrovniku dato pismo, da ode u Travnik i da tamo gleda sve to svršiti. Po povratku Bošković je opširno prikazao sve što je doživio na tom putu i u Travniku. Pošto je njegov izvještaj veoma zanimljiv i pošto se u njemu objašnjavaju tadašnje prilike, navešću ga gotovo cijela.

Kad je Bošković došao u Travnik, jer tamo je pašu našao, krenuo mu je s vladinim pismom, ali »me njemu nijesu pustili, jer su me čauši zaustavili i uputili čehaji, ali sa njim nijesam razgovarao već sa čohadarom.« Ovaj ga je odveo paši pošto ga je ostavio da čeka dok se pomoli bogu, a onda mi je prenio pašinu poruku: »Danas ne može biti, dođi sutra.« Kad je došao sutra ujutro u njegovu kuću, nije ga našao. Poslije čitavog niza neuspjelih pokušaja, ipak je

od paše napokon dobio određenu poruku, »da stojim pet deset li dana ondi čekajući i da će mi dati buiuruntiju i knjigu kako su gospoda pisala. Zatim sam tu čekao u Travniku, odakle je poslan jedan imbrahor begu u Trebinje, da ga pitaju, hoće li otvoriti ovu skelu i hoće li puštit robu što je u Trebinju i da je odredio istoga čauša, ako se uzima otvoriti skela da sjede na Slano ili di je vide da je sigurnije da uzimlje dumruk za pašin konat. I onda sam doznao, da se paša sprema da ide u Banja Luku i zbog toga sam otišao do čehaje, da mi kaže šta ću: da idem s njima ili da ostanem u Travniku. Čehaja mi je rekao: »Ti sjedi ovdje i ne idi s nami, mi ćemo ti iz puta poslati opravne na našega imbrahora, koji ovdje ostaje za musulima. I tako sam ja ostao. I prošlo je deset dana. Odem kod musulima da vidim, imali kakvih odredaba za me, ali mi on kazda da nema. Ja sam ga molio da piše čehaji, sjeća li se moga posla. I u međuvremenu saznao sam u čaršiji, da se misli, da sam ja došao da špijuniram neprijatelju tursko spremanje i da su se neki bili obratili musulimu protiv mene za globiti me, ali je muslim rekao: »Nije taki čovjek, njega je ovdje paša ostavio.« Kako molih rečenog muslima, da bi pisao čehaji za mene, odgovori mi na četar dni da je on piso bivši se paša vratio iz Banje Luke i otišao put Skopja družijeh selima kupeći dinare što njega pada i reče mi, da mu je odpiso čehaja, dokle ne dođe odgovor iz Trebinja, da se neće spraviti, nego da stoji ovdje. Nakon 22 vrati se u Travnik paša i otidoh udilje u čehaje za molit ga da bi me odpravio i do knjigu i buiuruntiju, kako mi je dvaš obećio. Na ovo mi je odgovorio: »Nije sada načina ni bremena za otvorit skelu ni za puštit ono robe iz Trebinja nego ti pođi s bogom i ovdje ne stoj, a ne može ti biti buiuruntija.« Na ovo odgovorih: »Kako ću ići bez opravne i bez odgovora pašina na knjigu gospodsku?« Na ovo mi on odgovori: »Govoriću s pašom za knjigu.« I tako sam se vratio opet sutra čehaji da dobijem tu knjigu, ali mi on reče: »Neće paša begovom pisati niti ima što pisati, zašto sada nije načina ni skele otvorit ni puštit robu zašto su tako prikazali mu iz Trebinja da nijesu hoćeli nikako da se skela na onoj krajini otvara, nego ti idi i kaži ovo na okoriječ gospodi.« Sada sam molio, kako sam znao i mogao, ako već ne daju drugo, neka barem dozvole, da izvučem onu robu iz Trebinja, neka ja, siromah, koji sam i na jednu i na drugu stranu dužan, ne budem poginut i ponudio 20 cekina, ali ih on nije htio, govoreći mi: »Da mi ih davaš i dvijesti, ne može ti biti, er ni paša ni krajina nije kontent.« I onda se Bošković odlučio na jedan očajnički korak: napisao je jednu predstavku i stao na putu, kuda je morao paša proći, da ga vidi, pa je ugrabio priliku i predao mu tu predstavku zajedno s pismom vladinim. Ovaj ga je opet uputio čehaji, a čehaja ga je dočekao riječima: »Što stojiš ovdje, jesam li ti rekao da ideš ča? Knjige nije, neće paša odpisati niti ima što odpisati!« Ja sam ga zamolio, da mi se barem dozvoli prodati u zemlji ono moje trgovine u Trebinju. Malo se zamislio i rekao: »A de će se prodati?« Odgovorio sam: »Odnijeću ili u Foču ili u Sarajevo ili u Mostar ili di je mi se vidi bolje.« Istovremeno zamolih buiuruntiju za put. On odgovori: »Dobro, poču pitat pašu.« I odmah ode paši, od kojeg kad se vratio, naredio je da se napiše pismo begu u Trebinje i dajući mi ga, reče: »U ovoj knjizi¹⁴ piše se begu od Trebinja sve što trebuj. Ti odnesi ovu knjigu i pridaj mu je i idi udilje ča i ne stoj ovdje ni marve.« I naposljje, davši mi natrag onu predstavku, koju sam bio predao paši, reče: »Na, hajde!« Prenoćio je u Travniku i ujutro u zoru krenuo. U Mostaru je od Petra Prtila čuo, da je Osmanbeg učinio nekoliko veoma nepovoljnih pisama paši, u kojima je naveo, »da su Dubrovčani bili kaili da se Carina ne uzme i da skelu isleiš, ne bi bili doveli dva generala u njih u Rijeku i hranili ih tri dni, i da kad bi se otvorila skela od paše, nađe im prije mjesto de će je otiti stat, er će oni abandonat carev grad i ako pušti ovu skelu da krv njihovu i njihove djece visjećemu o duši na onom svijetu i druga slična pretjerivanja. Dapače, pomenuti Prtilo je bio poslan sa strane sarajevskih trgovaca da moli bega da pušti barem jedan mjesec slobodan prolaz na ovu skalu onu robu, koju je držao i nosio je sobom 100 cekina, ali neće, nije bilo na vrijeme, zašto je on bio do informacion kontrariu paši, nego ga je učio, da Prtilo isti otide u uleme mostarske da bi oni učinili paši ars da im pušti. I otide Prtilo u Mostar i ondje preko nekog Harva molio ulemu, ma mu odgovoriše: »Pokli je beg trebinski take arse učinio, mi se u to nećemo karistisat (miješati), ma pođite u paše i ako vam paša da buiuruntiju, mi vam smetat nećemo.« I s ovim se spomenuti Prtilo vratio u Sarajevo, a ja produžih prema Trebinju.«

Ma da je stav Osmanbegov već uglavnom dat u prethodnom dijelu izvještaja, ipak direktno svjedočanstvo Resulbe-

govićevo bilo bi veoma zanimljivo i dragocjeno. Bošković nije ni to, srećom, izostavio u svom izvještaju, pa je izjavio, da ga je Osmanbeg, čim mu je dao čehajino pismo, počeo grditi. Rekao mu je: »Pasje vjere, vi hoćete da vam se skele otvori a ono ide vaš bariak s vašijem ljudima ter robe i plijene careve ljude i vode Turke, a vi se kažete carevi prijatelji!«

I kad je pročitao pismo, reče mi: »Ja ti robe neću dati dokle mi ne donesete dinare, što su u vašijeh ljudi.«¹⁵ Na ovo sam mu odgovorio: »Ja ne moram plaćati za druge, jer nema takog zakona, koji me na to obavezuje, nego ti meni pušti moje!« On mi je odvratio: »Dosta pravijeh ljudi s vaše gospode pati, a dogod dinare ne donesete, možete donijet hatišerif carev, ja robe neću puštiti, i tada ako mi bude drago, er me neće ni paša ni car za to posijeć!« Ja sam mu odgovorio: »Tvoji dinari neće poginut, kako si meni i Baru govorio. Mi smo gospodi prikazali i gospoda su činili donijet u njih dinare i muhkisali ih na amanet. Nego učini jednoga većila makar od drva, da ti ih uzme i pošlji kupit sigil za te mjedi.« A on reče: »Neću nikoga većila nego tebe i Dragojla!« Bilo je teško, ali se više nije htio povlačiti i napisao je pismo, koje vam evo dajem i u kojem on traži više od 600 dukata, na što sam mu primijetio: »Kako ovo sada izlazi dinara većije neg je prije bilo. Ti si nami reko prvo 500 i 20 i 30 groša, a gospoda nađoše 570, a sada krešiš još više.« Na to on reče, da on ne zna: »Tako su mi dali notu, a neka ljudi dođu ovdje i neka se prohesapu.« »Ljudi nijesu udrili u bah nego rekli još više nego si sprva ti isko. Što trebuj da se hasapi? Ljudi neće ovamo, er će rijeti da ih mataš.« Na ovo je on rekao: »Na vjeru i na dušu, neka dođu!« Ali ja mu rekoh da ljudi ne bi došli i on onda nadoda: »Ako mi ne donesete one dinare, ja ću vam prodat vosak po što mu drago za izvadit dinare, a ako što priteče prid kadijom činiću usidilatit i zapečatit neka stoji. To li mi doneseš mjedi (novac) puštiću ti vosak, ma ne na Carinu nego dovedi konje da ga odrenu (odnesu) na Stravču.« I na koncu daje jedan podatak koji više osvjetljuje Resulbegovića i njegovu narav nego događaje kojima je bio sudionik. Uz izvještaj dodaje podatak da u Trebinje idu tovari municije pa kaže: »Osmanbeg je govorio pretjerano loše o nama, ali mu se ja nijesam odupirao — da me ne bi povalio...« tj. da ga ne bi išibao.

VI

Iza toga jednog dana, 24. V 1717. (17, 185/1) u dubrovačku kancelariju je donio neko pismo od Joza Markovića, dubrovačkog kurira, iz Gomiljana kod Trebinja. U njemu se Marković obraća Luki Lučiću, »teržmanu«, ovim riječima: »Biće vam drago povidjeti gospodi, da sam došao u Gomiljane kod Trebinja. Zato avizaj kako ću proći, neka nađu način, zašto je preša. A zato ja sam od Nevesinja dovdj četiri dni, da bi ne stoji koliko prije. I ne drugo. Molim vas da biste poslali u mene doma dijete i kazali da sam došo na zdravlje ovdje u Gomiljane...« I nekoliko dana iza toga opet moli iz Gomiljana, »zašto nije načina brez ljudi« kući se vratiti (26, 5. VI 1717, 185/1). Njega su iz Dubrovnika bili poslali Omer paši hercegovačkom da mu se potuži na Resulbegovićeve postupke¹⁷, o osim toga da preda vezirovom čovjeku, Sinanagi, novac koji mu Dubrovčani duguju zbog nekog žita koje je za njih nabavljao. Na polasku su mu preporučili¹⁸ da kaže Sinanagi »naše nevolje... mutnos od vremena u kojem smo i bez broda i bez mijedi (novca) nijesmo mogli naći načina ni puta kako bismo primili u ovi grad žito i proso, koje je njegovo uzvišeno carstvo dopustilo za naš mantenimenat (hrana, izdržavanje — HH). I zato smo usilovani sas našom bolesti i štetom puštit ga da se opeta vrati bez ijedne opravne natrag... Valja da na ovemu golu kamenu trpimo naše nevolje; posvem temu da mu mi zahvaljujemo na trudu, koji je uzeo za nas i za sve da nam nije mogo opravit nijednoga posla ni došao do mjesta. Po svemu temu naređavamo ti da mu budeš podpuno i taman platit 250 tollara, što mu je obećio Lukaći za ovu opravu od svega posla...« Marković je ispričao svoje doživljaje na putu do Nevesinja i natrag. Kad je predao novac¹⁹ i dobio pismo od Omer paše za Resulbegovića, »u kojem je bilo naređenje o slobodnom prolazu dubrovačkih kurira, o njihovoj sigurnosti i udobnosti«,²⁰ krenuo je u Trebinje. Iz Mostača je Resulbegoviću poslao pašino pismo (»buiuruntiju«), »koji videći buiuruntiju, bio se raserčio i poslo po mene četvericu Turaka, koji kad su me doveli prida nj našao sam ga pred gradom. Upito

me di je paša ostao i je li Sinanaga kod njega. Ja sam mu odgovorio, da je paša ostao u Nevesinju i kod njega i Sinanaga. On me onda upitao, imam li kakvo pismo od Sinanage za njega, a ja mu rekoh, da nemam nikakvo pismo, ma samo da mi je na oko riječ naredio i da opeta imam k njemu izlaziti. Tek tada mi je rekao: »Pasja vjero, što će ove priporuke i buiuruntija od paše?! Koji ja imam strah od paše, što me zavađate s njim? Ako je on paša onamo, ja sam ovdje beg!« Iza toga je naredio da me bace u tamnicu²¹ najgoru di je drži sužnje i tu me držo vas dan paka pod večer izveo me i stavio na bolje mjesto, di je sam noćio. Paka u jutro pušto me i naredio da idem ča. A vidio sam di je bio pripravio veliko breme drva, čim će me biti i čuo sam postije da je bio namislio dati mi pet stotina degenek, paka me staviti u tamnicu i držati dokle dođe ferman od cara, ma sam čuo da se ubojio od Sinanage i da zato nije me bio, a po paši učinio bi mi što god bi htio.« I on, kao i Bošković, daje na kraju jedan podatak: »I svak se začudio ondi ko ga zna kako sam mu skapulo od njegove ruke.«

Eto već godinu dana traje rat i Dubrovčani čine velike napore i svoje kurire šalju na to krvavo i surovo ratno područje, da se kroz surovosti svake vrste probijaju »kao Cigani« (konstatacija Matije Boškovića, dubrovačkog kurira — HH) do ovog ili onog turskog poglavara, ne bi li se našao neki način da se prekine dubrovačka izolacija iz koje ne može, opet po Boškovićevoj izjavi u Carigradu, — »ni ptica izletjeti«. Intervencijom dubrovačke diplomacije u Carigradu, a još više zbog unutrašnje nevolje i nestašice robe i pritiska domaćih trgovaca, novi hercegovački paša Ali-paša primio je u Gacku u decembru 1/17. dubrovačkog dragomana Mara Martolinija i pristao da razmišlja o putu »koji je od starina kurio« i preporučio dubrovačke želje Resulbegoviću kao neposrednom izvršitelju ovim riječima: »Avizava se kako sva moja volja jes da se otvori i sada joštera put koji je kurio (kako i od starina, koji je za dobro i za nas i za vas sas vama jošte od starijih bremena među nama... Na ovoj strani s vašijem dragomanom (kurirom i prevodiocem — HH) govorio se zajedno svaki posao i na tu stranu povratismo ga. Kad arivat bude, ufanje ima se da ćete ovi poso zajedno govorit na toj strani, kako razložito vidite. Svaki poso avizajte na našu stranu. Na ovoj strani joštera na koji godi se način koji poso odluči vašoj strani aviz učiniće se. Od svega požuda je za učinit i djelovat poso fidelo. Moji prijatelji, sada na muhafezi grada od Trebinja koji jes Osmanbeg, od starina moj prijatelj... još u našu konsultu ulazi. Ima se ufanje da vi joštera s rečenijem begom u svakoj stvari držaćete i korispodencu, avizavajuć jedan drugoga, sas svakijem načinom lijepo životovanje učinite.«

Taj stav »gospodara našega Ali paše«, kako on sam piše u pismu Dubrovčanima, morao je Resulbegović prihvatiti i Martolinija »odovle (iz Trebinja — HH) činili smo da dođe zdravo i mirno Ali-paši, našem gospodaru, i opeta k nama zdravo prišo je i u nas dva tri dni postojo je i njeke posle s rečenijem dragomanom na oko riječ zajedno dogovorismo, ako gospodin bog da, na tu stranu kad pride vama, našijem prijateljima, neka spovije... Od sada unaprijeda svaki vaš poso nemojte manjkat avizati s knjigom. Ako gospodin bog da, svaki vaš poso koji na ovezi- jem stranam bude i dogodi se, što smo jaki, naše prijateljstvo ukazaćemo, favor i pomoć učiniće se. I ako gospodin bog da, ako Ali-paši, gospodaru, bude vaša potreba s vašijem čovjekom, vašom knjigom, ačenaite na ovu bandu neka možemo nastojati i svaki vaš poso opraviti. Nego od sada unaprijeda na konsiluku lijepo životovanje da se ima činit, sva je moja volja također i od vas ufanje ima se. Ostalo u miru da budete.« (3, 21. XII 1717, serija 186/2b, 3351).²²

Suštinu izmjene ne mogu do kraja kazati: ove kitnjaste fraze koje su u dubrovačkoj kancelariji, gdje ne znaju jezik kao što ga znaju u Trebinju, još i loše preveli, pošto Resulbegović piše ili turski ili ćirilicom. Zato je veoma zanimljiv izvještaj samog Martolinija pred predstavnicima vlade (24, 27. XII 1717, serija 186/2b, 3351): »Kad sam došao u Metohiju²³, tu sam našao gospodina sandžaka (pašu — HH), koji me pitao, znam li zašto me zvao k sebi. Ja sam mu rekao, da su me moja gospoda poslala, da čujem šta on želi kazati. On je onda otpustio sve ostale iz sobe osim svoga čehaje i rekao, da on ima fermu intenzion (nalog, otprilike — HH) za istjerat s Carine hajduke i da zato bila je došla hazna za pisati tri tisuće sejmena, s kojijem

će biti jošte tri tisuće sejmena od Bosne, i tri tisuće konjika i da ima odnijet jedan mortar od bumbe (specijalni top — HH) i jedan kanjuo (obični top — HH). Zato ćeš otit i rijeti tvojoj gospodi da zapovijede svojim suditima (državljanima — HH), da, kad ja dođem ili na Carinu, ili na Novi, ili na Kotor, ili na Risan, da neimadu pasavati svoje konfine i da se ne miješaju, a ja ću njih avizati prije neg ustjebudem doći. I ne čekam drugo da voda kala ili ako se smrzne, ja ću po ledu doći. Iza toga mi je rekao, da želi, da se Vaše Ekselencije (tj. dubrovačka vlada — HH) ubuduće dobro drži sa Osman begom i da je bio reko istom begu, da hoće da i on s gospodom dobro pasava. Dapače da mu je bio reko da kad mu gospoda uspišu knjigu da hoće da mu je ukaže, da vidi u kom je prijateljstvu s gospodom. I ovi diskoras (razgovor — HH) većije puta činio mi je od mene do njega u koliko ja sam često bio u njega i svegi mi je priglavljivao, da će on doći na ovi način za otvorit Carinu i da je bio reko Osman beg, da od sada nije kontenat da propuštava nikakav karavan ni robu ni put Novoga ni put drugoga mjesta izvan Dubrovnika samoga i što god uzide put Dubrovnika da sve uzbuđe propuštati. I nekoliko puta je pred prisutnim Turcima istakao koliko poštuje Vaše Ekselencije govoreći: »Ova su gospoda stari prijatelji čestitoga carstva i vazdan su vjerni bili i žao mi je vrlo, da ovako sada pate.« Jednoga dana je preda mnomo upitao jednog derviša: »Hoć da te pošaljem s terdžumanom u Dubrovnik?« Ovaj je odgovorio: »Da me Dubrovčani ubiju!«²⁴ A sandžak je kazao: »To ne, oni su naši prijatelji.« Derviš reče: »Tot da ja kažem koliko Ali-paša ima vojske?« A sandžak tajanstveno odobri: »Teško, to bi dobro učinio, er bi drago bilo njima i oni bi uživali.« U daljnem razgovoru mi je rekao: »Kad dođem na Carinu ili na bilo koje drugo spomenuto mjesto, imaću 25 mortara za bumbe iz Nevesinja, Stoca, Mostara i iz drugih mjesta.« A drugi put mi je rekao: »Ima toliko tovara i koša i korodovana (fina koža — HH) i voska u Mostaru, a para — reče — i u Stocu. Je li grehota da onako stoji da ne mogu prohodit? Ako bog da, kad ja otvorim, ono će sve biti prid Dubrovnik.« A jednog dana, kad je padao i odmah se topio snijeg, reče mi: »A ove vode svegi veće dohode. Da se almeno hoće smrznut, ja nekako bi mogo po ledu proći«, pokazujući prema Carini rukom. Pratinja ovoga sandžaka je siromašna, jer ima malo ljudi, većim dijelom Azijata... A rekao mi je jedan knez od sela Vlah, da se čuje da Čupri- lića učiniće vezijerom velikim a da na Bosnu poslaće Ali-pašu iz Hercegovine²⁵.«

Iza toga Martolini navodi jedan veoma zanimljiv podatak: »Došao je jedan drugi knez od sela vlaških, koji mi je povidio, da su bili otišli većije knezova vlaških od sela u gospodina sandžaka plaćući i govoreći: »Mi bez Dubrovnika ne možemo bit živi ne hodeći prid ovi grad kako smo prije hodili ZA UZIMATI ŠTO NAM JE OD POTREBE I SOLIM I DRUZIJE I PRODAVATI ŠTO MI IMAMO NASE ROBE (podvukao HH). Sandžak ih je rado saslušao i poslije tih žalbi odmah je uputio jednog ulaka u Bosnu, ali međutim neki kažu, da je taj ulak poslan za donijeti haznu za pisati i ondi sejmene, er se u Bosni publiko pišu.«

Ocjenjujući pašinu snagu, Martolini kaže da njemu nije izgledalo da ima mnogo vojske ma da je paša govorio da će mu biti lako uzeti Carinu jer da navodno u Hercegovnom, Kotoru i Risnu Mlečani nemaju više od 5.000 do 5.500 ljudi, a da će on imati 6.000 ljudi i 3.000 konja. I na kraju opet se vratio na temu o dobrim odnosima sa Dubrovčanima i upitao: »Je li begovom bilo drago, da ja ovako mislim učinit?« Kad mu je Martolini rekao da jes, pokazao je veliko zadovoljstvo i preporučio dobre odnose sa Resulbegovićem još jednom.

Iza ovakvog pašinog stava koji se pred par mjeseci nije mogao ni zamisliti Martolini se sasvim drugačije drži pred Resulbegovićem nego što se držao Bošković. Kad je Resulbegoviću dao pašino pismo i kad ga je ovaj pročitao, upitao je: »Je li ti što paša govorio više skele?« Ja sam šutio i on je onda nastavio: »Meni piše da s tobom govorim za ovu skelu, kako bi se moglo činit da isleiše... Ja gustam činiti da kuri, ma bi valjalo da gospoda trataju s generalom od Dalmacije (mletačkim — HH) da Turci budu sikuri prohodit od Slanoga do Dubrovnika.«²⁶ A također da bi činio od njihove strane, da su sikuri đauri u njihovu mjestu, ma da bi valjalo da gospoda dobro prohode s njim

Zatim mi je govorio o izvjesnoj trojici Turaka s Carine koje su naši ubili i dodao: »Razlog je, bivši mi ovdje konšije, da lijepo prohodimo, jedan drugog pomagajući i avizava.«²⁷

VII

Ali-pašin plan: priprema osvajanja Carine i paralelna politika popuštanja da bi se ublažile unutrašnje nevolje dok ne dođe vrijeme radikalnog, vojničkog potiskivanja neprijatelja, nije u cjelini uspio. Resulbegovićev stav pokazuje da je morao lomiti neke značajne utjecaje u tadašnjoj Hercegovini zbog svoga plana pa je vjerovatno i to doprinijelo da Ali-paša dospje kao zatvorenik u stolačku kulu.²⁸ Resulbegović nije iskreno primao Ali-pašina naređenja i njegova mišljenja u svoje odnose sa Dubrovčanima i to se vidi iz pašine izjave Boškoviću da on kontrolira Resulbegovićevu predisku sa Dubrovčanima. Jasnije je to, međutim, u Resulbegovićevoj izjavi Boškoviću, kad je Ali-paša bio maknut, da je poslao svoga sina Ibrahima u Carigrad sa 3.500 dukata »za imat ovaj (hercegovački — HH) pašaluk« ili barem »ferman da u njegovu giurisdizion ne može se ipančat paša hercegovački«.

Baš o tome su spretni Dubrovčani vodili računa i iza sklapanja mira u junu 1718. nastoje da predobiju Resulbegovića još više. I nijesu se prevarili. Turski komesar za razgraničenje je radio pod velikim utjecajem Resulbegovića jer je bio gost toga bega u najbližjoj pograničnoj turskoj tvrđavi, a kad je silazio u Konavle zajedno sa Resulbegovićem, dubrovačka vlada mu stavlja na raspolaganje kuću i poslugu.

Već na početku 1719. Resulbegović već razmješta svoje ljude oko Trebinja: na Zupcima Šaha Spahovića, na Javoru — Džanbega Zupčevića, na Carini — Tetahbega Serdarevića, svoga zeta, pod Malim Stonom — Mehmeda Kapića, svog zamjenika, a pod Dubrovnikom — nekog Mustafu. Svi su oni sakupljali taksu za robu koja je iz Dubrovnika nolažila prema Hercegovini, a lavovski dio toga prihoda je išao Resulbegoviću. Počeo je, dakle, opet onaj stari život od prije rata. Na primier, hajduci Vukajlović, Vujović, Selen i ostali napali su Šaha Spahovića koji je bio sišao u Mrčine da izvrši neki svoj carinski posao, i da nije bilo nekih Konavljana i zubačkog kneza, ode Šahu glava! (4, 20. IV 1719, serija 186/3. 8c). Kad je za to saznao Resulbegović, niše Dubrovčanima: »Što nam pišete da su vaši nomogli Šahu i knezu zubačkom na Konavlam i valia da su pomogli, zašto valja jedan družijem da pomože, de bi se namjerili, i vaši i naši...«²⁹ A Bošković Matija, koji je bio kod Resulbegovića 16. VIII 1718. izvještava da su neki hajduci bili zarobili neko brašno na 18 konja, koje je bilo prenošeno u Trebinje gdje je bila velika oskudica i da je Resulbegović pisao Buroviću, mletačkom čovjeku: »Ti mi pisa, da je mir i ja ne samo dignuh topove, nego jošte i mače i ručke raji, a ti ni dignu topove ni oružie raji neg eto tvoji ljudi učiniše ovu stvar. Zato ako je mir, čini sve taman tako, ako nije, piši mi, da znam.« (210, 186/2b, 3351).

Rata zaista više nema, ali ni mira jer u dubrovačku kancelariju stiže pismo s Mlieta u kojem se kaže: »Govore, da su mnogi seljaci iz Trebinja, prebiezi, došli na Jezero (na Mljetu — HH) i da gledaju, ne bi li se kako tamo naselili. Oni imaiu namjeru, da se zadrže ovdje, da naprave kuće i da dovedu cijele porodice i da donesu ono što je pokretno« (2, 6. IX 1718. 186/2). Međutim, neki su se prilagodili, kao, eto, onaj zubački knez koji je zaštitio Spahovića, a neki nijesu. Mržnja se, naravno, nije stišavala... Međutim, to je već druga tema.

Napomene :

¹⁰ U dubrovačkom Historijskom arhivu ima dokumenta o trgovanju robljem u to doba na našoj obali i u talijanskom gradu Sinegaliji.

¹¹ Skela — mjesto trgovine i ubiranja carine.

¹² Ars i buiruntija — turski nazivi za dvije vrste turskih dokumenata.

¹³ Dizdar je napisao: »Teskere scritta da Hagi Hasan Disdaro di Banvir data corriere Pavo Jagić Usdrscalac od ove teskere ovo je Marko Pavov imenovani kurir koji je poslan od begova dubrovačkih bosanskome serdaru blagorodnome, dala mu se ova teskera da može slobodno otit u Bosnu i vratiti se, zato da se neima smetat, ni disturbavat

na mjestima kuda prohodit bude.« Ovo dizdarevo pismo Jagić donio u Dubrovnik.

¹⁴ Vidi br. 72. i 87, serija 185/2, 3350.

¹⁵ Riječ je o robi i novcu koje su iz Trebinja potraživali neki trebinjski trgovci i čije je zahtjeve dubrovačkoj vladi opisao dokumentima br. 73. i 83 (serija kao u bilješki ¹⁴), Osmanagin čehaja Sulejman Salahović. Tu robu i taj novac dugovali su Andrija Sabrailović i neki Lapačina.

¹⁶ Brojke i sume vidi u dokumentu br. 83.

¹⁷ Tj. na sve što su od njega pretrpjeli: zaustavljanje kurira, robe, ometanje trgovine koja ide preko Carine itd.

¹⁸ Vidi Lettere e commissioni di Levante 1716—1720, svezak 70, str. 81 do 82/b; uputa Jozu Markoviću koji se šalje Sinagagi...

¹⁹ Kako su radili tadašnji dubrovački kuriri i dubrovačka kancelarija, pokazuje pored ostalog i jedan detalj iz Markovićeve izvještaja. Kad je Sinagagi predao poslati novac, zatražio je od njega potvrdu, a kad mu je to ovaj s indignacijom odbio: »To ne pada, to bi bio rugh. Vi hoćete nekju maskaru od mene učinit«, Marković je zatražio da se ta potvrda ipak napiše pred kadijom nevesinjskim koji mu je tu potvrdu i dao, ali za to nije znao Sinagagi.

²⁰ Tj. »nella quale si conteneva la raccomandazione del libero passo de corrieri, e che li faccia scortar e dar tutto il comodo«.

²¹ To je odmah dubrovačkoj vladi javio dubrovački trgovac u Trebinju Ivo Pržović, koji je, izgleda, u Trebinju bio i neka vrsta bankara.

²² Iako je dubrovačka kancelarija koja je primala pisma iz Hercegovine (napisana ćirilicom ili arapskim pismom) kvarila taj jezik jer je njoj glavno bilo da uhvati smisao, ipak se jasno vidi i iz prevoda bolji i sažetiji jezik trebinjskih pisara, nego svih ostalih dubrovačkih korespondenata. Pogotovo se iza Osmanaginih pisama osjeća jedna interesantna ličnost i često njegove rečenice zazvuče, jezički, sasvim suvremeno kao da od njegova života do danas i nije prošlo više od 250 godina.

²³ Po dubrovačkim izvještajima se može pratiti pašin silazak u toku ratovanja od Stoca do Trebinja.

²⁴ U dubrovačkoj pozadini, u malim turskim, pograničnim, utvrđenim gradićima nagomilalo se tih ratnih dana prilično mržnje, iako odnosi na ovoj granici nijesu nikada bili naročito srdačni ma da su pisma veoma ljubazno napisana. Jedna Riječanka, koja je dotle dugo živjela sa nekim Trebinjcem Hasanom u vanbračnim odnosima i s njime imala i dijete, morala je pod pritiskom trebinjskog javnog mnijenja i prave Hasanove žene napustiti Trebinje. Prešla je u Konavle i tamo krstila dijete. A opet neki Neretvanin, koji je bio prešao na islam i služio kod nekog Ljubinjanina, tih dana je odlučio da napusti islam i da se vrati »pravoj vjeri«. Ovog zadnjeg smo spominjali u vezi sa izvještajem iz Slanoga o harambaši Kadijeviću.

²⁵ Kasnije događaji nijesu tako potekli.

²⁶ Izgleda da su Dubrovčani na to pristali jer se pojavljuju iza ovog izvještaja mnoge vijesti da hajduci napadaju sve češće dubrovačka, primorska, pogranična sela jer primaju Turke.

²⁷ Vidi dokumente br. 2. i 3. iz serije 186/2b, 3351.

²⁸ Vidi dokument br. 195, 13. VIII 1718. iz serije 186/2b, 3351, izvještaj Matije Boškovića

²⁹ Vidi dokument br. 27, serija 1984/c od 25. IV 1719.